

Hryniewiecki, Bolesław

Wspomnienia pośmiertne T. N. W. : January Kołodziejczyk (1889-1949)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 42, 187-191

1949

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

sów swoich studiów akademickich do szczupłego grona studentów nie mógł sobie dać rady z tą masą młodzieży, jaka zalała sale wykładowe po roku 1918. Stąd ograniczał się do kontaktów z nielicznymi tylko słuchaczami. Ci jednak wybrani mogli w całej pełni czerpać z bogatej skarbnicy jego wiedzy.

Przeniesiony na własną prośbę w stan spoczynku, jesienią 1934 roku zamknął się całkowicie w zaciszu domowym, zrywając z wolna wszelkie kontakty z gronem dawnych kolegów i uczniów. W tym stanie zastała go wojna. Pierwsze lata okupacji spędził w Warszawie, nie opuszczając wcale mieszkania. Bombardowanie lotnicze Warszawy wiosną 1943 roku pozbawiło go tego schronienia. Wybuch pobliskiej bomby zdemolował zajmowane przezeń locum, a jego samego kontuzjonował. W stanie ciężkim został przewieziony przez rodzinę na wieś do Widawki pod Radomskiem. Nie przypuszczano, aby mógł przenieść ten wstrząs i ogólnie liczone się z jego zgonem. Wiadomości te przesiąkły nawet zagranicę, gdzie nazwisko Kochanowskiego znalazło się na liście strat poniesionych przez kulturę polską w czasie okupacji.

Brak wiadomości od niego po powstaniu warszawskim sprawił, że pogład ten rozpowszechnił się również i w kraju, gdzie Go powszechnie uważano za zmarłego. Dopiero przypadkowe zetknięcie się z sędziwym profesorem któregoś z działaczy oświatowych pozwoliło mu na sprostowanie tej mylnej informacji. Okazało się, że żył nadal schorowany, na wpół ślepy, opuszczony przez wszystkich i z nikim nie utrzymujący stosunków w Widawce. Zakończył tam życie w dniu 6 października 1949 roku.

Tadeusz Manteuffel

January Kołodziejczyk

(1889—1949)

Zmarły w marcu 1949 r. w Zalesiu Dolnym pod Warszawą, January Kołodziejczyk pozostawił po sobie wdzięczną pamięć jako autor kilku prac florystycznych terenowych z hydrobiologią związanych, ceniony badacz z dziedziny historii botaniki, najbardziej zasłużony w ostatnim 20-leciu autor podręczników

botaniki na różnych poziomach, gorliwy krajoznawca, propagator ochrony przyrody, zdolny i bardzo płodny popularyzator wiedzy o roślinach.

Urodzony w Warszawie kształcił się do 1905 r. w gimnazjum, opuścił tę szkołę podczas strajku szkolnego, potem uczył się w tajnych kompletach i w prywatnym polskim gimnazjum gen. P. Chrzanowskiego, gdzie otrzymał maturę w r. 1910, jesienią zaś tego roku uzyskał maturę rządową w Moskwie. W latach 1910 — 1914 studiował botanikę na uniwersytecie Jagiellońskim. Wojna uczyniła przerwę w studiach; był jakiś czas nauczycielem w Garwolinie, następnie asystentem prof. Z. Wóycickiego na Kursach Naukowych. W r. 1918 przeniósł się do Krakowa, gdzie przez rok był asystentem prof. M. Raciborskiego, z którego rąk otrzymał stopień doktora filozofii (w r. 1919) na zasadzie pracy pt. „Stosunki florystyczne jeziora Świtez”. Praca ta powstała dzięki subsydium Kasy im. Mianowskiego i została wydrukowana w pracach Tow. Nauk. Warsz. (Nr 13, 1916). Rozpoczął potem badania jezior okolic Wilna. Materiały te przypadły, niestety, w perypetiach czasu wojennego, pozostała tylko w literaturze wiadomość o znalezieniu rzadkiej rośliny — *H y d r i l l a v e r t i c i l l a t a* w jeziorze Landworowskim („Kosmos“, 47, 1922).

Kiedy Polskie Towarzystwo Krajoznawcze zaraz po pierwszej wojnie światowej postanowiło wydać monografię Wisły, J. Kołodziejczykowi zawdzięczamy popularnie lecz wiernie naukowo skreślone „Krajobrazy roślinne nad Wisłą. Charakterystyka i geneza“ (1921). Znając dobrze jeszcze z ławy uczniowskiej z wycieczek krajoznawczych okolice Warszawy, wydał wraz z R. Kobendzą „Przewodnik florystyczny po okolicach i parkach Warszawy“ (1922), kreśląc jednocześnie na łamach „Ziemi“ Zarys florystyczny okolic Warszawy (1922).

Zmuszony wskutek postępów choroby do zaprzestania prac terenowych od r. 1921 do 1925 zajął się działalnością pedagogiczną, zostawszy docentem a później profesorem Wolnej Wszechnicy Polskiej. Prócz tego wykładał w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, w Państw. Instytucie Nauczycielskim i w Średniej Szkole Leśniczej. W r. 1925, gdy stan zdrowia się pogorszył, wykładał jeszcze nauczycielom w mieszkaniu prywatnym.

Od lat dwudziestu kilku z powodu reumatyzmu stawowego przykuty do łóżka, w ostatnich zaś latach dotknięty ślepotą nie załamał się, lecz dzięki olbrzymiej sile woli, umiłowaniu nauki i niezmiernie wyostrzonej pamięci do ostatnich chwil życia nie przestawał naukowo pracować, ogłaszając prace z historii botaniki, pisząc podręczniki i popularyzując wiedzę o roślinach.

Po pracach terenowych ważną pozycją w dorobku naukowym J. Kołodziejczyka są prace z historii botaniki.

„Historia Warszawskiego Ogrodu Botanicznego“ wydana w setną rocznicę jego założenia (1918) jest czynnym wkładem, gdyż opiera się na skrupulatnych poszukiwaniach archiwalnych, zwłaszcza dotyczących pierwszych lat rozwoju Ogrodu i działalności jego założyciela, prof. M. Szuberta. Obecnie, gdy archiwa, z których autor czerpał, zostały spalone, praca ta, zawierająca odpisy pewnych ważnych dokumentów, przedstawia tym większą wartość.

Poważnym wkładem do dziejów botaniki w Polsce jest sumienna, wyczerpująca monografia dotycząca życiorysu i twórczości najwybitniejszego naszego przyrodnika w XVIII w., jakim był ks. Krzysztof Kluk (Rozpr. P.A.U. LXIX, 10, 1932), poprzedzona artykułem w „Sylwaniu“ (47, 1929) o jego zasłudze jako autorze pierwszego polskiego podręcznika leśnictwa.

Studia nad starą polską literaturą doprowadziły Kołodziejczyka do zebrania cennych uwag dotyczących polskiej nomenklatury botanicznej (Spraw. z pos. T. N. W. 24, 1932). Interesując się działalnością Komisji Edukacji Narodowej i jej ekspozyturą: Towarzystwem do ksiąg elementarnych, wydobyl on na światło dzienne z protokółów i archiwów jej zabiegi dotyczące popierania nauk przyrodniczych, a zwłaszcza dążące do stworzenia podręcznika botaniki w związku z rolnictwem i ogrodnictwem (Nauki przyrodnicze w działalności Kom. Eduk. Narod. — Arch. Nauk. Biol. T. N. W., 1936). Badania J. Kołodziejczyka nad botaniczno-lekarską częścią herbarza Stefana Falimina z r. 1534 ustaliły najważniejsze źródła tego pierwszego polskiego „Ogrodu zdrowia“ (Acta Soc. Bot. Pol. XIV, 4, 1934 i Spraw. P.A.U. 1948). Do tego cyklu prac należy artykuł „Roślina w medycynie pierwotnej i ludowej“ (Arch. hist. i filoz.

med. XVIII, 1947). Na tym tle powstał szereg jego artykułów popularnych dotyczących poszczególnych roślin w podaniach, legendach i symbolice, zwłaszcza w czasopiśmie „Wiedza i Życie“ (1930-8); parę życiorysów botaników (F. Berdan'a i W. Besera) napisał on dla Polskiego Słownika Biograficznego P.A.U.

January Kołodziejczyk długo będzie znany szerokiemu ogółowi a zwłaszcza nauczycielstwu, jako autor lub współautor cennych podręczników szkolnych na różnych poziomach. Zaangażowany przez firmę M. Arcta do pomocy w przeróbce i dostosowaniu do wymagań szkolnych podręcznika M. Arct-Golczewskiej wraz z bratem Tadeuszem w licznych wydaniach (12-tu) przerabiał i ulepszał ten podręcznik. Później zaczął opracowywać samodzielnie podręczniki nie tylko dla drugiej klasy gimnazjalnej, lecz również dla seminariów nauczycielskich (1931) i leśniczych (1936). Uwieńczeniem tej działalności pedagogicznej przy pomocy książki są dwa cenne podręczniki wydane już w Polsce wyzwolonej: jeden krótszy do użytku szkolnego (1946, str. 340) i drugi obszerniejszy: „Podręcznik dla liceów ogólnokształcących, szkół rolniczych, ogrodniczych, leśnych i zakładów kształcenia nauczycieli“ (1948, str. 659). Razem był on autorem 9-u podręczników botaniki. Na wysokim poziomie, prawie akademickim są prace jego umieszczone w „Wielkiej Przyrodzie Ilustrowanej“ T. II, a mianowicie „Typy państwa roślinnego. Budowa roślin. Rozmnażanie się roślin“, dające podstawy morfologii i anatomii roślin (1935—6).

Z licznych artykułów, rozsianych po różnych czasopiśmiech doskonale popularyzował zagadnienia z morfologii i ekologii roślin a także z historii botaniki.

Pomimo wciąż pogarszającego się stanu zdrowia jeszcze w latach 1946 i 1947 ogłosił szereg artykułów w czasopiśmie „Rzeczy Ciekawe“, biorąc za temat „Rośliny w gospodarstwie i przemyśle“, zaznajamiając z surowcami: jak drzewo, włókno, cukier, kauczuk, napoje, narkotyki, dzieje kartofli.

January Kołodziejczyk od ławy szkolnej przejął się ideą krajoznawstwa, która przyświecała mu i była pobudką do pierwszych badań terenowych, a z ideą tą wiązała się jego działalność na polu ochrony przyrody. Idąc w ślady swego mistrza

prof. M. Raciborskiego, pierwszego naukowego pioniera tej idei w Polsce oraz ojców polskiego krajoznawstwa w Warszawie Kazimierza Kulwiecia i Aleksandra Janowskiego, którzy na łamach „Ziemi“ tę ideę krzewili, jeszcze za czasów pierwszej okupacji niemieckiej w r. 1917 napisał książeczkę p.t. „Zabytki przyrody“ (II wyd. w r. 1922). W tym duchu ogłosił on szereg artykułów, przeważnie w „Ziemi“ i „Iskrach“, umieszczał je również na łamach „Tygodnika Ilustrowanego“, „Kurierza Warszawskiego“, „Przeglądu Myśliwskiego“, „Łowcy Polskiego“ i innych. Wydając podręczniki botaniki, nie omieszczał również wprowadzić tam krótkiej wiadomości o ochronie przyrody. Kiedy Państwowa Rada Ochrony Przyrody postanowiła ogłosić jeź. Świteź jako rezerwat przyrody, wówczas J. Kołodziejczyk wraz z geologiem Br. Rydzewskim z Wilna i znawcą terenu K. Karpowiczem z Czombrowa dali na łamach VI-go Rocznika „Ochrony Przyrody“ (1926) naukowe uzasadnienie.

January Kołodziejczyk rzucił pierwszy myśl utworzenia w Górach Świętokrzyskich Parku Narodowego im. Stefana Żeromskiego i jakiś czas kierował pracami Komitetu Ochrony Puszczy Jodłowej, w wyniku czego powstała w Warszawie Wystawa Świętokrzyska, której eksponaty wzbogaciły Muzeum Kieleckie, oraz Wydawnictwo p.t. „Pamiętnik Świętokrzyski“ (1930) pod redakcją ś.p. Aleksandra Patkowskiego.

J. Kołodziejczyk urodzony i wychowany w Warszawie, poza okresem studiów krakowskich był ściśle związany z Warszawą i jej instytucjami, zwłaszcza z Polskim Towarzystwem Krajoznawczym i kołami nauczycielskimi. Zanim został członkiem-korespondentem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, wydrukował w jego wydawnictwie 3 prace, zarówno pierwszą swą pracę terenową o florze Świtezi, jak i dwie prace z historii botaniki w Polsce. Był on członkiem Komisji Fizjograficznej i Komisji Historii Medycyny i Nauk Przyrodniczych Polskiej Akademii Umiejętności.

Za swą heroiczną pracą naukową w warunkach niezwykle ciężkich został odznaczony złotym Krzyżem Zasługi.

Cześć jego pamięci.

Bolesław Hryniwiecki